Martina Bečvářová

Úvodní slovo

In: Martina Bečvářová (author): Česká matematická komunita v letech 1848 až 1918. (Czech). Praha: Matfyzpress, 2008. pp. 3–8.

Persistent URL: http://dml.cz/dmlcz/400904

Terms of use:

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

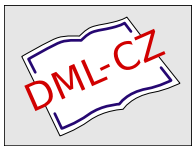

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* http://dml.cz

ÚVODNÍ SLOVO

Tato kniha je výsledkem více než desetileté činnosti, která začala v roce 1994 mým nástupem na doktorské studium na MFF UK. Je rozšířenou verzí mé habilitační práce *Česká matematické komunita v období 1848–1918*, jež byla obhájena v lednu 2007 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jedná se o poměrně obsáhlou historickou studii přispívající k podrobnějšímu pohledu na vznik a vývoj české matematické komunity ve druhé polovině devatenáctého století a na počátku století dvacátého.

⋆ ⋆ ⋆

V šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století se dějinám matematiky a příbuzným otázkám věnovalo v Československu jen několik odborníků z ČSAV a pedagogů vysokých škol. Nová generace historiků matematiky vychovávána nebyla. Situace se změnila až začátkem devadesátých let, kdy byl na MFF UK v Praze a PřF MU v Brně akreditován nový obor doktorského studia *Obecné otázky matematiky a informatiky* zaměřený též na historii těchto oborů a jejich vyučování.

V souvislosti s rozvojem tohoto doktorského studia byla při MFF UK od devadesátých let 20. století věnována značná pozornost tématům komplexně zachycujícím život a dílo významných českých matematiků, kteří ovlivnili vývoj vědecké práce v našich zemích, některými svými výsledky se zařadili do světové matematiky a výrazným způsobem zasáhli do trendů ve vyučování matematice na našich středních a vysokých školách (učebnice, osnovy, výchova učitelů, reformní snahy apod.). Jedním z motivů tohoto směru bádání bylo na počátku devadesátých let blížící se 650. výročí založení Univerzity Karlovy (1998).

Širším cílem výzkumných, disertačních a diplomových prací věnovaných významným matematikům je podrobné mapování rozvoje vědecké práce v matematice, vývoje vyučování matematice a života české matematické komunity od druhé poloviny devatenáctého století. K tomuto cíli je směrováno studium vědecké, odborné, pedagogické i organizační práce vybraných matematiků, jejich životních osudů, snah a nejrůznějších dalších aktivit.

Metodiku práce na biograficky laděných monografiích, které kladou velký důraz na komplexní zhodnocení matematického díla dané osobnosti, rozpracoval na přelomu osmdesátých a devadesátých let doc. RNDr. Jindřich Bečvář, CSc. (MFF UK); prezentována byla v následujících dvou publikacích:

- Jindřich Bečvář a kol.: *Eduard Weyr (1852–1903)* (edice Dějiny matematiky, sv. 2, r. 1995),
- Jindřich Bečvář (ed.): *Jan Vilém Pexider (1874–1914)* (edice Dějiny matematiky, sv. 5, r. 1997).

Během několika let se pod jeho vedením vytvořila na MFF UK skupina studentů a doktorandů věnujících se vybraným osobnostem; výsledkem jejich úsilí jsou následující práce:

- Helena Boušková: *Život a dílo Jana Sobotky (1862–1931)* (obhájená diplomová práce, r. 1995),
- Martina Bečvářová-Němcová: *Život a dílo Františka Josefa Studničky (1836–1903)* (obhájená disertace, r. 1997, publikováno v edici Dějiny matematiky, sv. 10, r. 1998),
- Zdeňka Crkalová: *Život a dílo Karla Petra (1868–1950)* (obhájená rigorózní práce, r. 2000),
- Ladislava Francová-Provazníková: *Život a dílo Bohumila Bydžovského (1880–1969)* (obhájená disertace, r. 2001, bude publikováno v edici Dějiny matematiky),
- Magdalena Hykšová: *Život a dílo Karla Rychlíka (1885–1968)* (obhájená disertace, r. 2002, publikováno v edici Dějiny matematiky, sv. 22, r. 2003),
- Zdeňka Kohoutová-Kubištová: *Život a dílo Vladimíra Kořínka (1899–1981)* (obhájená disertace, r. 2003, publikováno[1] v edici Dějiny matematiky, sv. 27, r. 2005),
- Pavla Pavlíková-Drábková: *Život a dílo Miloše Kösslera (1884–1961)* (obhájená disertace, r. 2004, bude publikováno v edici Dějiny matematiky),
- Jana Hromadová-Olejníčková: *Vědecké dílo Bohumila Bydžovského* (obhájená disertace, r. 2005, bude publikováno v edici Dějiny matematiky),
- Eliška Pecinová-Kozáková: *Život a dílo Ladislava Svante Riegra (1916–1963)* (obhájená disertace, r. 2006, bude publikováno v edici Dějiny matematiky).

Poprvé tak byly podrobně a komplexně zmapovány životní osudy některých českých matematiků a jejich vědecké, odborné, pedagogické a organizační aktivity. Vydané monografie prokázaly, že lze napsat odborné a v řadě partií

[1] Rozšířená monografie doplněná o vzpomínky pamětníků na V. Kořínka a dalšími dokumenty je společným dílem Z. Kohoutové-Kubištové a J. Bečváře.

i poměrně čtivé práce o exaktních vědcích.[2] Rozpracována jsou následující dvě témata:

- Martina Bečvářová: *Karel Zahradník (1848–1916)* (práce bude po recenzním řízení vydána v edici Dějiny matematiky),
- Michaela Chocholová: *Wilhelm Matzka (1798–1891)* (rozpracovaná disertační práce, po obhajobě a recenzním řízení bude vydána v edici Dějiny matematiky).

Poznamenejme ještě, že životní osudy a výsledky vědecké práce matematika Jana Sobotky v současné době studují M. Kašparová, Z. Nádeník a T. Zuščák. Jejich práce by se měly stát – spolu s výše uvedenou prací H. Bouškové – základem biografické monografie věnované tomuto matematikovi.[3]

K řadě výše uvedených prací je možno volně přiřadit i další čtyři monografie:

- Martina Bečvářová: *Z historie Jednoty 1862–1869* (edice Dějiny matematiky, sv. 13, r. 1999), věnovaná mimo jiné životům a dílům čtyř zakladatelů *Spolku pro volné přednášky z mathematiky a fysiky*, který se roku 1869 přetvořil v *Jednotu českých mathematiků*,
- Martina Bečvářová: *Eukleidovy Základy, jejich vydání a překlady* (edice Dějiny matematiky, sv. 20, r. 2002), pojednávající mimo jiné o historii českých překladů Eukleidových *Základů* a životu i dílu jejich tří překladatelů,
- Jindřich Bečvář, Martina Bečvářová, Jan Škoda: *Emil Weyr a jeho pobyt v Itálii v roce 1870/71* (edice Dějiny matematiky, sv. 28, r. 2006), mapující životní osudy tohoto českého matematika a vliv studijního italského pobytu na jeho vědeckou práci,
- Martina Bečvářová: *Josef Smolík (1832–1915)* (Nakladatelství ČVUT, Praha, r. 2007), popisující životní osudy a mnohostranné aktivity matematika, historika a numismatika Josefa Smolíka.

Předchozí práce však nejsou zdaleka jedinými studiemi o vývoji matematiky v našich zemích, které byly sepsány v uplynulých dvou desetiletích. Různým historickým tématům se věnovali a věnují např. J. Bečvář, J. Folta, M. Hykšová, K. Mačák, Z. Nádeník, I. Netuka, L. Nový, J. Potůček, Š. Schwabik, P. Šišma a J. Veselý, kteří sepsali delší či kratší články, studie i monografie; jejich nejdůležitější práce vztahující se k vývoji české matematické obce v 19. století jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů v závěru této monografie.

⋆ ⋆ ⋆

[2] O cílech těchto biografických monografií a metodice práce viz M. Bečvářová: *Czech Project in History of Mathematics (Biographical Monographs. Evaluation of Scientific and Pedagogical Work)*, International Zeitschrift für Geschichte und Ethnik der Naturwissenschaften, Technik und Medizin 12(2004), 40–48.

[3] Na PřF MU v Brně se přínosu některých matematiků věnovali Petra Šarmanová (Otakar Borůvka), Karel Lepka (Matyáš Lerch) a Jitka Hrdličková (Ladislav Seifert); jejich práce však mají trochu jiné pojetí.

Tato monografie pojednávající o vývoji české matematické komunity ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století se skládá z osmi kapitol a závěrečného zamyšlení. V závěru knihy je umístěn seznam použitých archívních a literárních pramenů a jmenný rejstřík.

První kapitola má úvodní charakter. Stručně charakterizuje situaci v české společnosti, politice, kultuře a vědě v poslední třetině 18. století a v celém 19. století. Vymezuje pojem *česká matematická komunita* a ukazuje, z jakých podmínek toto společenství vyšlo, jak se vyvíjelo a na jakých základech bylo vybudováno.

Druhá kapitola podává podrobný popis pedagogických, kulturních, vzdělávacích, organizačních a politických aktivit našich matematiků, kteří ve druhé polovině devatenáctého století a v prvních dvou desetiletích století dvacátého působili na vysokých školách v Praze, Brně, Olomouci a Příbrami. Stručně charakterizuje důležité okamžiky vývoje výuky matematiky, její úroveň a personální obsazení českých i německých stolic matematiky na těchto školách.

Třetí kapitola popisuje vznik *Spolku pro volné přednášky z mathematiky a fysiky* a jeho přerod v *Jednotu českých mathematiků*, která se stala centrem české matematické komunity. Její aktivity byly úzce propojeny s vysokými školami a s činností vysokoškolských profesorů, stmelovaly českou matematickou komunitu, vysokoškolské a středoškolské pedagogy i studenty, učitele nižších škol a další zájemce o matematiku a fyziku. Tato kapitola podstatně rozšiřuje a doplňuje text otištěný v monografii *Z historie Jednoty 1862–1869*. V závěru kapitoly jsou také připojeny stručné údaje o dalších společnostech, na jejichž půdě se matematika pěstovala.

Čtvrtá kapitola ukazuje, kdy, jak a v jakých podmínkách vznikly matematicko-fyzikální časopisy spojené s činností Jednoty českých mathematiků, jak se vyvíjely a jak ovlivňovaly rozvoj naší vědy. Jsou jedinečným dokumentem zachycujícím proměny matematické produkce a aktivity české matematicko-fyzikální obce.

V páté kapitole čtenář nalezne přehledné, tématicky členěné pojednání o vědeckých výsledcích našich matematiků a informace o vývoji nejdůležitějších oblastí, v nichž pracovali. Zhodnocen je přínos českých matematiků k rozvoji jednotlivých matematických disciplín a zaznamenány jsou jejich reakce na tehdejší nové matematické výsledky.

Šestá kapitola obsahuje devět profilů středoškolských učitelů matematiky, jejichž profesní kariéra, odborné zájmy a další aktivity dokreslují bohaté spektrum postupně sílící české matematické komunity. První z nich byl v této komunitě po celý život všestranně činný, v závěru své profesní kariéry se stal vysokoškolským profesorem. Další tři se zasloužili o české překlady Eukleidových *Základů*; jejich životní osudy, zaměření i aktivity však byly značně odlišné. Následující dva se jako studenti podíleli na založení *Spolku pro volné přednášky z mathematiky a fysiky*. Sedmý se mimo jiné aktivně věnoval vynálezům, osmý se stal významným školským funkcionářem, devátý byl „pouhým“ učitelem měšťanské školy, tj. učitelem bez „velké kariéry“, ale s neuvěřitelně všestrannými zájmy a bohatou odbornou činností.

Sedmá kapitola je věnována středoškolským a vysokoškolským učebnicím matematiky a několika překladům klasických i moderních matematických děl. Její první část se podrobněji zabývá příčinami, které vedly k tvorbě českých učebnic, zmiňuje se o nejvýznamnějších autorech a nejdůležitějších učebnicích. Druhá část uvádí informace o několika překladech významných matematických prací; největší pozornost je věnována překladům Eukleidových *Základů*, nejslavnějšího matematického díla všech dob.

Osmá kapitola připomíná významný přínos několika našich osobností k rozvoji odborné matematiky a jejího vyučování v jihoslovanských zemích. Pro nedostatek míst na středních a vysokých školách v českých zemích odešli do ciziny a zapojili se do budování národní vědy chorvatské, slovinské, bulharské, překládali české nebo německé učebnice, psali nové učebnice v jazycích hostitelských zemí, vytvářeli matematickou terminologii a zasloužili se o rozvoj tamějších středních a vysokých škol. Ke všem těmto činnostem byli inspirováni aktivitami rozvíjenými o něco dříve, v šedesátých a sedmdesátých letech, v českých zemích.

Závěrečné zamyšlení přináší stručné shrnutí obsahu monografie, ukazuje možnosti jejího využití v dalším bádání a naznačuje některé plodné směry výzkumu.

V závěru monografie je připojen seznam prostudovaných archívních pramenů, použité literatury a jmenný rejstřík.

Děkuji na tomto místě pracovníkům archívů a knihoven, kteří mi pomáhali při pátrání po archívních pramenech a literatuře. Při práci byly využity materiály z následujících institucí: Archív Univerzity Karlovy v Praze, Archív ČVUT v Praze, Archív VUT v Brně, Archív MU v Brně, Archív AV ČR v Praze, Archív hlavního města Prahy, Národní archív v Praze, Literární archív památníku národního písemnictví v Praze, Archív Národního muzea, Státní oblastní archív Jindřichův Hradec, Státní oblastní archív Pardubice, Státní oblastní archív Plzeň, Státní oblastní archív Třeboň, Státní oblastní archív Zámrsk, Městské úřady Prahy I., II. a III., Městský úřad v Rakovníku, Státní archív ve Vídni, Archív města Vídeň, Archív univerzity ve Vídni, Archív techniky ve Vídni, Archív a knihovna rakouské akademie věd ve Vídni, Státní archív v Záhřebu, Archív akademie věd v Záhřebu, Archív univerzity v Záhřebu, Archív matematického institutu G. Castelnuova univerzity La Sapienza v Římě, Archív univerzity La Sapienza v Římě, Archív akademie věd v Římě, Archív univerzity v Sofii, Archív akademie věd v Sofii, Knihovna MÚ AV ČR v Praze, Knihovna MFF UK v Praze, Základní knihovna AV ČR v Praze, Knihovna Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v Praze, Národní knihovna v Praze, Technická knihovna v Praze, Národní knihovna ve Vídni, Odborná knihovna pro matematiku, statistiku a informatiku univerzity ve Vídni, Centrální knihovna univerzity ve Vídni, Centrální knihovna pro fyziku univerzity ve Vídni, Knihovna techniky ve Vídni, Odborná matematická knihovna techniky ve Vídni, Knihovna matematického institutu univerzity La Sapienza v Římě, Národní knihovna v Záhřebu, Knihovna akademie věd v Sofii, Státní knihovna univerzity v Sofii, Národní knihovna v Sofii, Ústřední správa

olšanských hřbitovů v Praze, Ústřední správa hřbitovů v Brně, Centrální správa vídeňských hřbitovů, Ústřední správa hřbitovů v Záhřebu, Ústřední správa hřbitovů v Sofii.

Mé poděkování náleží oponentům habilitační práce, prof. PhDr. Marcele Efmertové, CSc., prof. RNDr. Ivanu Netukovi, DrSc., a doc. PhDr. Evě Semotanové, DrSc., kteří svými podněty a radami přispěli ke zdokonalení této monografie.

Dík za pomoc, konzultace při sepisování práce a mnohaletou podporu patří také doc. RNDr. Jindřichu Bečvářovi, CSc., RNDr. Ivanu Saxlovi, DrSc., prof. RNDr. Štefanu Schwabikovi, DrSc., PhDr. Janu Škodovi a Mgr. Daně Trkovské, kteří svými náměty a povzbuzováním pomohli dokončit tuto studii.

Děkuji rovněž všem kolegům a přátelům, kteří se mnou v uplynulých letech o české matematické komunitě diskutovali. Z těchto rozhovorů vyplynula řada cenných podnětů pro moji práci.

Oceňuji rovněž všestrannou podporu prof. RNDr. Miroslava Vlčka, DrSc., na jehož pracovišti tato monografie vznikala.

Martina Bečvářová